
بسم الله الرحمن الرحيم

ف
FECR

Fecr Yayınları: 734

MÂLÛMÂT

KELAM-MANTIK-BELAĞAT

(Müellifi: Dâvûd-i Karsî)

Hazırlayan
Doç. Dr. Mustafa Bilal ÖZTÜRK

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editör
Prof. Dr. Osman DEMİR

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK KÂĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-625-6436-90-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MÂLÛMÂT

Kelam-Mantık-Belağat

(Müellifi: Dâvûd-i Karsî)

Hazırlayan
Doç. Dr. Mustafa Bilal ÖZTÜRK

Ankara 2023

Mustafa Bilal ÖZTÜRK

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2010 yılında mezun oldu. Yüksek Lisans (2014) ve doktorasını (2020) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Kelam Anabilim Dalı'nda (2023) tarihinde doçent oldu. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliğine devam etmektedir. Çalışmaları kelâm düşüncesinde bilgi, varlık ve ahlak konuları üzerine yoğunlaşmaktadır.

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRÜN TAKDİMİ ---- 9
ÖN SÖZ ---- 11

GİRİŞ
ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME ---- 13
Dâvûd-i Karsî'nin Terceme-i Hâli ---- 13
Ma'lûmât ---- 18
Eserin Adı ve Aidiyeti ---- 18
Eserin Kaynakları ve Yazım Yöntemi ---- 21
Eserin Muhtevası ---- 23
Varlık ---- 23
Bilgi ---- 23
Ulûhiyet ---- 31
Kelam Sıfatı ---- 37
Mantık ---- 45
Belağat ---- 46
Yazma Nüshalar ve Özellikleri ---- 46
Kaynakça ---- 47

ESERİN NEŞRİ
KELAM ---- 55
Mebhas: Sıfât-ı İlâhî ---- 55
Mebhas: Sıfât-ı Zâtiyye ---- 56
Beyan Taalluku İrade ve Kudret ---- 57
Matlab: Mezahib-i Erbaa fî ihtiyaril-cüziyye ---- 58
Beyan lüzum-i akli beyne mevcudat-ı hariciyye ---- 59
Beyan Efalullahi hel hiye muallele bil-'ağrâz em lâ ---- 59
Mebhas: İhtilafât beyne Eşaira ve Mâtürîdîyye ---- 60

Mebhas: İman ve İslam ---- 62
Matlab: Kelamullah Teâlâ ---- 63
Mebhas: İlm-i İlâhî ---- 64
Beyan İlim ---- 65
Beyan Cevher ve Araz ---- 66
Beyan Cisim ---- 67
Mebhas: İmkân ---- 68
Mebhas: Şey ---- 69
Mebhas: Zat ---- 70
Mebhas: Sıfat ---- 70
Beyan Hakikatü'ş-şey ve mahiyetihi ---- 70
Mana-ı Mukaddime ---- 71
Mebhas: Hak ---- 72
Beyan Aksam-ı Malum ---- 72
Mahiyet-i Akliyye Selâse ---- 73
Beyan Burhan Tatbik ---- 73
Cümle-i gayri mütenahiye lehu manayan ---- 74
Beyan Devr ---- 74
Mebhas: İllet ---- 75
Mebhas: İllet-i Tâmme ---- 76
Mebhas: Tehallufu İllet-i Tâmme ---- 77
Mebhas: İlim Maluma Tabiidir ---- 77
Mebhas: Ahkâm-ı Şeriyye ve Ahkâm-ı Ameliyye ---- 77
Mahiye Mecule em la ---- 78
Aksam-ı Sebep ---- 79
Husun-kubuh ---- 79
Mana Tevfik ---- 81
İlim min delil ile ilim Erbaa Mezahib ---- 81
Akl-ı küllî ve Suretiha ---- 82
Mudrik lil-Kulliyat ve Cüziyyat Nefs-i Natıka ---- 83
Mebhas: Hudûrî-Husûlî İlim ---- 83
Mehbas: Kudret-i Abd ---- 84
Tearif fi Meşhur Erbaa ---- 84

Mana Hidayet ---- 85
Mebhas: Muhdes ---- 86
Mebhas: Aksam-ı Tekaddüm ---- 86
Mebhas: Tevakkuf ---- 87
Mebhas: İhtiyar ---- 88
Mebhas: Teselsül ---- 88
Beyan Tertib ---- 89
Mebhas: Din ve Millet ---- 89
Mebhas: Tercih bila Müreccih ---- 90
Uruzi'ş-Şeyi bi'ş-Şey imma bil-vasıta ev la ---- 90
Mebhas: Külli ---- 91
Mebhas: Mecaz-i Külli ---- 92
Mehbas: Hakikat-i Takrib ---- 93
Mefhûm-i Zeyd Gayrı Mâhiyetihi ---- 93
Mebhas: Mevcud ---- 94
Mebhas: Vücûd ---- 95
Mebhas: Hakâik ---- 95
Nübüvvet ---- 97

MANTIK ---- 96
Mebhas: Delil ---- 98
Eşkâli Erbaa ---- 99
Müveccehât ---- 100
Mebhas: Kaziyye-i Madüle ve Muhassıla (Udul ve Tahsil) --- 103
Mebhas: Kaziyye ---- 103
Mebhas: Kıyas Mutlakan ---- 104
Mebhas: Mülhakat-ı Kıyas ---- 104
Mebhas: Kıyas-ı İstisnai ---- 104
Mebhas: Haml bi-hasebil-Mevzu ---- 105
Mebhas: Kaziyye-i Hamliyye bi-hasebil-efrad ---- 105
Mebhas: Mevzu ---- 106
Mebhas: Eczâi Kaziyye ---- 107
Mebhas: Haml ---- 107

Mebhas-ı Tasavvurat ve Tasdikat ---------- 108
Mebhas: Nazar ve Fikir ---------- 109
Mebhas: Kaziyye-i Hamliyye ---------- 109
Mebhas: Kelime ---------- 110
Mebhas: Hüküm Sûrî ve Hakiki ---------- 110
Mebhas: Lâm-ı Tarif ve Mezhep ---------- 111
Mebhas: Lafız ---------- 112
Mebhas: Vaz ---------- 112
Mebhas: Mana ---------- 112
Mebhas: Müfret ---------- 113
Mebhas: Cinsü't-Tarif ---------- 113
Mebhas: Taksimül-Külli ile'l-Cüziyat ---------- 115
Mebhas: Makamın Ahval-i İrabı ---------- 116
Mebhas: "Kad" ---------- 118
Mebhas: Hasr ---------- 118

BELAĞAT
Mebhas: Hakikat-ı Lügaviyye ve Mecaziyye ---------- 119
Mebhas: İstiare ---------- 120
Mebhas: istiare-i Mekniyye ---------- 121
Kinaye ---------- 122
Mebhas: Masdar ---------- 122
Mebhas: İsm-i Cins ---------- 123
Mebhas: "Fî" ---------- 124
Mebhas: Besmele ---------- 124
Mebhas: İsim ---------- 126
Mebhas: Allah Lafzı ---------- 126
Mebhas: Lafzatullah ---------- 127
Mebhas: 'Elif-Lâm' ---------- 128
Mebhas: Hamd ---------- 129
Mebhas: Salat ---------- 130
Mebhas: Nebi-Resül ---------- 131

EDİTÖRÜN TAKDİMİ

İslam düşüncesinin hikâyesini yazmanın önündeki en önemli engellerden birisi de, dönemlere rengini veren şahısların ve onlara nispet edilen eserlerin bilinmemesi ve buna bağlı olarak da bu muhteva üzerinde bilimsel tefekkürün layıkıyla yürütülememesidir. Bu doğrultuda, alanı aydınlatan, gelişim ve değişimlere işaret eden her türlü eserin sonra derece kıymetli olduğu aşikârdır. Bir düşüncenin tarihi kendisini önceler ve bu yönde üretilecek tüm söylemler, metinlerin güçlü bir analizine dayanmalıdır. Konu, Osmanlı ilim ve fikir hayatı olunca düşünce tarihine yönelik ilgi daha da dikkat kazanır ve bu iklimin içeriğini oluşturan şahsiyetleri ortaya çıkarmak daha bir önem arz eder. Şüphesiz XVIII. yüzyıl gibi siyasi çalkantılara paralel olarak harici etkilerin hızlandığı bir dönemde yaşayan Dâvûd-i Karsî'nin geleneğe eklediği çok yönlü çalışmaları vardır. İçlerinden bazıları üzerinde ikincil bir edebiyat teşekkül etmiştir. Ancak bunlardan *Mâlûmât* gerek dili gerek telif tarzı gerekse de içeriği bakımından Osmanlı zihin haritasının ilginç bir köşesi olarak görünmektedir. Yazar kelâm, mantık ve belâğât gibi nazarî düşüncenin önemli bileşenlerini özel bir terkiple bir araya getirmiş, tartışmalı konulara getirdiği çözümler ve verdiği özet bilgilerle istifadeli bir metin oluşturmuştur. Bunun yanında eserin Türkçe kaleme alınması yerel bir bilim dili kurulması ve bunun mahiyeti bakımından da önemlidir. Şüphesiz, burada zikredilen verilerin ayrıntılarının, müellifin diğer eserleriyle de bağlantısının sağlanması, dahası, bu malumatın dönemin bilimsel ruhu ve etkileşim

çerçevesinde ortaya konması, bu kesite dair fikirlerin berraklaşmasını sağlayacaktır. Nitekim eseri yayına hazırlayan değerli araştırmacı Mustafa Bilal Öztürk, hemen girişte bu çabaya dair bazı işaretler de vermektedir. Başta Karsî'nin *Emâlî* ve *Nûniyye* şerhlerinin okunması ve paralel bilimsel üretimle mukayeseli bir şekilde denetlenmesi bu yönde değerli açılımlar getirecektir. Bu vesileyle, evvela *mukaddimât-ı erbaa* literatürü olmak üzere klasik müktesebâta dair yaptığı çalışmalarıyla yakından izlediğimiz genç araştırmacı kardeşimiz Öztürk'ü can-ı gönülden tebrik eder, bu eserinin, ileride yapacağı okuma ve çalışmalara sağlam bir adım olmasını Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim.

Prof. Dr. Osman DEMİR
2023, Ankara

ÖN SÖZ

Tarih bir bütün olarak sosyal bilimlerin laboratuvarı sayılır. Aynı onun gibi Osmanlı düşüncesinin ürünleri kelam ilminin araştırma alanı olarak belirlenebilir. Bu bağlamda yayınlanan Dâvûd-i Karsî'nin *Mâlûmât* ismindeki bu telif eseri aslında uzun soluklu sürecek bir projenin ilk adımlarından biridir. Bu çalışmayı Osmanlı âlimlerinin *Türkî* lisan zemininde telif, tercüme ve talik ettikleri kelam ve felsefe disiplinlerine dair metinlerin neşri takip edecektir. Mesela Akkirmânî'nin *Mesâil* adındaki telifinin ve *İklîl* tercümesinin söz konusu proje çerçevesinde üretilecek yayınlardan ikincisi olması planlanmaktadır. Yine Dâvûd-i Karsî'nin *Nûniyye* şerhini Türkçe olarak yaptığı çalışması projenin yayın hedefleri arasında yer almaktadır. Burada bir çırpıda sayılamayacak eserlerle projenin yayın hayatına devam etmesi ümit edilmektedir.

Teamül gereği Arap diliyle yazılan klasik kelam kitaplarından Osmanlı Türkçesine aktarılan içeriği tespit ve tahlil etmek için öncelikle ilgili metinlerin kendisine başvurulmalıdır. Anılan aktarım sırasında seçilen kavram, konu, sorun ve içerikler belirlenir. Böylece bilginlerin ilim geleneğinden hangisini kendi gününe ve oradan geleceğe taşımak istediği görülebilir. Dâvûd-i Karsî'nin *Mâlûmat*'ı telif ve tercüme tarzıyla kaleme alınan kelam ve felsefe metinlerinden bir numunedir. Eser Arapça'dan Türkçe'ye aktarım esnasında takınılan tavrın temel motivasyonunu ortaya koyacak niteliktedir. Devasa İslam ilim mirasını günümüze taşırken,

bunu bizden öncekilerin tecrübesini yok sayarak yapmak Amerika'yı yeniden keşfetmek veyahut eski deyimle tahsil-i hâsıl anlamına gelir. Bu nedenle İslam ile hayatın kucaklaşmasını sağlamak yolunda asırlara varan kazanıma dikkat kesilmelidir.

Tarihi vesika olarak Osmanlı Türkçesiyle yazılan kelam ve felsefe metinlerinde öne çıkarılan meseleler ile geride bırakılan sorunlar bariz bir şekilde kendisini gösterse bile bu başlık düzeyinde kalan bir okumadır. Hangi muhtevanın üzerine gidildiği ve hangilerinin geriye çekildiği ve hangi sentezlerin yapıldığı ancak derin araştırmalarla mümkün olacaktır. Bunun için tek metinle sınırlı kalmayıp birden çok metinle karşılaştırmalı okumaların yapılması gerekir. Bahsedilen derinlikli okumalar için daha başka yazma metinlerin yayınlanmasını maalesef beklemek gerekmektedir.

Tarihi ilim mirasındaki malzemeye bakmak, önceden atılmış adımların hangi sorunları ve imkânları içinde barındırdığını bir projeksiyon misali göstermeye adaydır. Düşülen hataları tekrar etmenin önüne geçmek, mümkünse onları tadil etmek aynı zamanda yapılan doğru girişimleri ihya ederek bunların devamı getirmek için önce bilimsel belgeleri düşüncenin konusu kılmak gerekir. Geleneğin kalıcı ve sürdürülebilir yönleri buradan çıkarılabileceği gibi geçici yönlerinin de farkında olmak onu iyiden iyiye anlayarak okumakla olur. Bu deneyimi kazanmak, korumak ve geliştirmek düşünce tarihinin bağrındaki belgelerin kendisiyle hemhal olanlar için mümkün olacaktır. Son olarak kitabı okuyarak katkı veren değerli dostum Dr. Ahmet Yasin Küçüktiryaki'ye teşekkür ederim.